

BIZANTYŃSKO-RUSKA POLICHROMIA KAPLICY TRÓJCY ŚWIĘTEJ NA ZAMKU LUBELSKIM

Mianshenina Hanna

(Меньшенина Анна Владимировна)

докторант Люблинского Католического Университета Яна Павла II
(г. Люблин, Польша)

Kościół Świętej Trójcy, wchodzący do zespołu architektonicznego wzgórza zamkowego w Lublinie, nazywany jest powszechnie kaplicą zamkową. Pierwsze wzmianki pochodzą z lat 1325-1327 roku. W drugim dziesięcioleciu XV wieku, z ini-

cjatywy Władysława Jagiełły, na koszt rady miejskiej lubelskiej we wnętrzu świątyni zostały podjęte prace malarskie pod kierunkiem mistrza Andrzeja. W 1418 roku malowanie polichromii zostało ukończone. W połowie XVI wieku kościół zamkowy uległ częściowym przeobrażeniom w związku z przebudową zamku lubelskiego w stylu renesansowym. W czasie wojen szwedzkich i kozackich kaplica uległa znacznym zniszczeniom. W latach 1823–1826 na miejscu zrujnowanego zamku wzniesiony został neogotycki gmach, przeznaczony na więzienie. Świątynię otynkowano z zewnątrz i odnowiono jej wnętrze, przeznaczając je na kaplicę dla więźniów. Polichromie pokryto warstwą tynku i pobiałą wapiennej. Dopiero w roku w 1897 roku lubelski artysta malarz Józef Smoliński one odkrył w kościele fragmenty piętnastowiecznej polichromii[1, s. 13–15].

W latach dwudziestych XX wieku nastąpiło całkowite odsłonięcie malowideł spod tynku, co spowodowało żywe zainteresowanie kaplicą w kręgach historyków i badaczy sztuki. W 1930 roku ukazało się pierwsze naukowe opracowanie polichromii Michała Walickiego, który rozpoznając większość przedstawień kaplicy podjął próbę określenia rodowodu malowideł lubelskich[4]. W roku 1983 powstała praca Anny Rózyckiej-Bryzej, w której autorka poddała rewizji wcześniejsze rozpoznania oraz zidentyfikowała wiele nowych scen, łącząc je spójnie treściowo oraz ideowo[3].

Malowidła zostały wykonane przez zespół kilku malarzy o różnym rodowodzie artystycznym, reprezentujący trzy główne maniery indywidualne. Byli to malarze Andrzej, Cyryl i Juszek. Imiona zostały odczytane podczas prac konserwatorskich w 1979 roku przez Krystynę Durakiewicz i Marię Milewską. Dekorację lubelskiej kaplicy wykonano techniką fresku[5]. W kaplicy lubelskiej, mimo ograniczeń związanych z wymogami katolickiej liturgii, a także wynikających z układu przestrzennego gotyckiego jednofilarowego kościoła, zrealizowano pełny program zgodny z bizantyjskimi zasadami ikonograficznymi [2, s. 15].

Przedstawienia umieszczone na sklepieniu i ścianach kaplicy tworzą cykl tematyczny. Najważniejsze w hierarchii są tu przedstawienia głoszące chwałę Boga (cykl doksológiczny). W tym cyklu dominują *Chrystus w majestacie* i *Duch Święty*, które wchodzi w skład kompozycji *Trójca Święta*. Motyw Trójcy Świętej, wyobrazony symbolicznie w formie starotestamentowej w Gościnności Abrahama, jest głównym tematem dekoracji malarskiej kaplicy lubelskiej. Obraz niebiańskiej chwały Boga rozwinięty na sklepieniu uzupełniają kompozycje *Deesis* (Modlitwa) i *Etimazja* (tron Boga).

Cykl ewangeliczny przedstawia w górnej i środkowej strefie nawy dwanaście najważniejszych wydarzeń z życia Chrystusa i Marii, odpowiadających wielkim świętom w roku liturgicznym Kościoła. Cykl rozpoczyna *Zwiastowanie* na górnej partii ściany łęczkowej oraz *Nawiedzenie* na południowej ścianie nawy. Niewielkie fragmenty pozostały ze sceny *Narodzenie Chrystusa*. Kontynuacją cyklu świąt są *Ofiarowanie Chrystusa w świątyni*, *Chrzest Chrystusa*. Wałek narracji prowadzi do niższej strefy północnej ściany nawy, w której umieszczono sceny: *Przemierzenie*, *Wskreszenie Łazarza* i *Wjazd do Jerozolimy*. W prezbiterium przedstawiony jest szeroko rozbudowany temat pasyjny rozpoczynający od sceny *Umywania nóg apostołom*. W górnej strefie północnej ściany prezbiterium umieszczono *Ostatnią Wieczerzę* oraz *Zmowy Judasza z kapłanami*. Zgodnie z tokiem narracji przechodzi-

my do najwyższego, zamkniętego ostrołukiem pola północnej ściany prezbiterium, gdzie umieszczono *Modiitwę w Ogrójcu*. Tuż przy ołtarzu przedstawiono *Pojmanie Chrystusa*.

W dolnej części północnej ściany prezbiterium widoczne są trzy sceny związane tematycznie z *Zaparciem się i żalem św. Piotra*. Po prawej stronie ołtarza przedstawiono *Sąd Sanhedrynu* i rozdzielonej przez okno scenę *Sądu Piłata*. W sąsiadujących ścianach przedstawiono kolejne etapy Pasji *Naigrywanie* i *Biczowanie*. Ostatnie chwile Chrystusa przed ukrzyżowaniem ilustruje uszkodzona scena *Usfawienie krzyża i Odmowa wypicia wina z żółcią*. W największej na ścianie południowej prezbiterium przedstawiono *Ukrzyżowanie*. Kolejna scena to *Zdjęcie z krzyża*. Program Męki Pańskiej zamyka kompozycja *Niewiasty u grobu*.

W nawie prezbiterium zostały przedstawione kolejne święta liturgiczne: *Zstąpienie do piekieł* (Anastasis), *Wniebowstąpienie* i *Zaśnięcie Matki Boskiej* (Koimesis). Przedstawienia cyklu dwunastu świąt oraz męki Chrystusa uzupełniono związanymi z nimi treściowo i ideowo obrazami. Dopelnieniem *Ostatniej Wieczery* jest *Komunia Apostołów*. Wątek pasyjny wzbogacono o scenę *Zwiastowania Męki* i i wizerunek *Paraskewy Piatnicy*. Temat Zmartwychwstania uzupełnia kompozycja *Chrystusa pojawiającego się Mariom. Cud Uzdrowienia w szabat* jest dopełnieniem *Wskrzeszenia Łazarza*. *Rzeź niewiniątek* nawiązuje do tematu *Boże Narodzenie*, przedstawionego na tej samej ścianie. Na szczycie ściany tęczowej przedstawiony *Mandylion*.

Wątek hagiograficzny wypełniają prawie całą zachodnią ścianę, przyległe partie ścian – południowej i północnej oraz filar podpierający sklepienie. Przedstawiono w nich całopostaciowe, frontalne wizerunki świętych lub narracyjnie ujęte najważniejsze epizody z życia świętych. Na południowej ścianie umieszczono sceny *Elisza na pustyni*, *Komunia i pogrzeb Marii Egipcjanki*, *Święty Gerasim*, *wyjmający cierni z łapy Iwa*, *Święty Onufry* i *Święty Pafnucy*. Dolna część ściany zachodniej wypełniają postacie *Świętych anachoretów* – *Pachomiusza*, *Antoniego Pustelnika*, *Makarego Egipskiego*, *Saby Kapadockiego*, *Spyridona z Trimitontu* i *Daniela Słupnika*. W północno-zachodnim narożu nawy umieszczono *Świętych: Kosmę, Damiana, Kira, i Jana*. Barwną narrację wyróżnia się przedzieloną oknem scena ukazująca *Daniela w iwiej jamie* i *Habakuka*. Poczet świętych uzupełniają wizerunki męczenników – *Teodora Stratitesa* i *Teodora Tirona*.

W południowo-zachodnim narożku kaplicy, na obudowie schodów prowadzących na emporę oraz przejściu do prezbiterium, a także na wewnętrznych polach łuku tęczowego, przedstawiono sceny związane tematycznie z fundatorem malowideł, tzw. wątek fundatorski. Najbardziej rozbudowaną kompozycją jest *Modiitwa fundatora*. Centralną część zajmuje Matka Boska z Chrystusem wznoszącym rękę w geście błogosławieństwa. Przed Marią klęczy Władysław Jagiełło z rękami złożonymi do modlitwy. Obraz duchowej więzi króla z Chrystusem i Marią dopełnia symboliczny *Konny portret Jagiełły*. Naprzeciw znajduje się kompozycja z *Napisem fundacyjnym*[2].

Polichromia w Kaplica Trójcy **Świętej** jest rzadko spotykanym i niezwykle cennym zespołem malowideł rusko-bizantyjskich nie tylko w Polsce, ale i w całej Europie. Spośród fresków w tym stylu, które dotarły do naszych czasów znajdują się w katedrze sandomierskiej, kolegiacie wiślickiej oraz w kaplicy Świętokrzyskiej na Wa-

welu, polichromia lubelska należy do najstarszych, niemal całkowicie zachowanych oraz datowanych, co stanowi o jej wyjątkowej wartości [1, s. 19].

Po przekazaniu budynku zamku na potrzeby Muzeum Lubelskiego w roku 1954, przeprowadzono dokładne prace konserwatorskie, dotyczące nie tylko konserwację architektury kaplicy, ale głównie polichromii. Prace zostały zakończone w 1997 roku i kaplica została otwarta dla zwiedzających.

Литература

1. Buczkowa, I. Kościół Świętej Trójcy na Zamku Lubelskim / I. Buczkowa. – Lublin : Muzeum Okręgowe, 1983. – 23 s.
2. Koziarska-Kowalik, J. Kaplica Trójcy świętej na Zamku Lubelskim / J. Koziarska-Kowalik. – Lublin : Muzeum Lubelskie, 2006. – 36 s.
3. Różycka-Bryzek, A. Bizantyńsko-ruskie malowidła w kaplicy zamku lubelskiego / A. Różycka-Bryzek. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983. – 176 s.
4. Wałicki, M. Malowidła ścienne kościoła św. Trójcy na Zamku w Lublinie (1418) / M. Wałicki. – Warszawa : Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, 1930. – 91 s.
5. Śliwińska, M. Freski w kaplicy Trójcy Świętej. [Электронный ресурс] URL: http://teatrnn.pl/leksykon/node/197/freski_w_kaplicy_.htm (дата обращения: 24.02.2016)